

LAUREA - AMMATTIKORKEAKOULU

ASIANOMISTAJAN KORVAUSVAATIMUKSET JA NIIDEN KÄSITTELY KÄRÄJÄOIKEUDESSA

Kankaanpää, Ville

2010 Hyvinkää

Laurea-ammattikorkeakoulu
Laurea Hyvinkää

Asianomistajan korvausvaatimukset ja niiden käsittely käräjäoikeudessa

Ville Kankaanpää
Liiketalous
Opinnäytetyö
Huhtikuu, 2010

Ville Kankaanpää

Asianomistajan korvausvaatimukset ja niiden käsittely käräjäoikeudessa

Vuosi 2010 Sivumäärä 32

Suoritin oikeustradenomiopintoihin kuuluvan oikeudellisen harjoittelun Hyvinkään käräjäoikeudessa vuonna 2008 toimistosihteerin tehtävissä ja opinnäytetyöni on tehty yhteistyössä käräjäoikeuden henkilöstön kanssa. Käsittelen opinnäytetyössä rikosasian asianomistajan käräjäoikeudessa esittämiä rikokseen perustuvia korvausvaatimuksia ja niiden käsittelyä käräjäoikeudessa.

Vahingonkorvausten luokittelu ei ole yksiselitteistä ja usein korvattava vahinko voidaan luokitella tapauskohtaisesti eri tavoilla. Pääsääntöisesti vahingot voidaan jakaa henkilövahinkoihin, esinevahinkoihin, varallisuusvahinkoihin, vahinkoihin immateriaalioikeuden haltijalle sekä ympäristöhaittoihin liittyviin vahinkoihin. Lisäksi jaottelua voidaan tehdä aineettomiin ja aineellisiin sekä välillisiin ja välittömiin vahinkoihin. Tuomittavan korvausmäärän määrittelyminen edellyttää tuomioistuimelta tapauskohtaista harkintaa ja siinä voidaan käyttää hyväksi lainsäädäntöä, oikeuskäytäntöä sekä erilaisia suosituksia ja ohjeistuksia.

Opinnäytetyöni on kaksiosainen. Ensimmäisessä osassa tarkastelen asianomistajan käsitettä, vahinkolajien luokittelua, korvausten määräytymistä, korvausvaatimusten käsittelyä rikosprosessin eri vaiheissa sekä korvausvaatimusten käsittelyssä ilmeneviä ongelmakohtia. Tässä teoriaosassa olen käyttänyt lähteinä lakeja ja oikeuskirjallisuutta sekä henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan suosituksia. Myös käräjäoikeuden henkilökunnan haastattelut sekä omat kokemukseni ja havaintoni ovat tuoneet tarvittavaa tietoa. Opinnäytetyön toinen osa sisältää työn toiminnallisena tuotoksena syntyneen asianomistajalle tarkoitetun ohjeistuksen.

Ville Kankaanpää

Claims for compensation of the injured party and their debate in district court

Year	2010	Pages	32
------	------	-------	----

I executed my legal apprentice training period for Bachelor of Business Administration studies in district court of Hyvinkää in year 2008 serving as office secretary and my thesis was done for the district court. I handle claims for compensation of injured party in criminal case which are based on crime and their handling in district court in my thesis.

The classification of damages is not straightforward and often damage which will be compensated will be classified in different ways in specific cases. As a principal rule damages could be classified as personal injuries, material damages, property damages, damages for a holder of incorporeal rights and damages which are related to environmental harm. Classification can also be done in immaterial and material as well as consequential and direct damages. Determination of adjudicated amount of compensation requires a case-specific consideration from court of justice and there legislation, legal praxis as well as various recommendations and directions can be applied.

My thesis consists of two sections. In the first section I consider the concept of injured party, classification of damages, determination of compensation, handling of claims for compensation in various chapters of criminal procedure and the black spots appearing in handling of claims for compensation. In the theory section I have used laws and legal literature as well as recommendations of The Advisory Board for Personal Injuries for source of information. Interviews with the staff of the district court and own experiences and observations have also been used for providing the required information. The second section of the thesis includes the directions for the injured party and was the result of the functional part of the thesis.

Key words: the injured party, claim for compensation, damages, the district court

Sisällys

1	Johdanto ja työn tavoitteet	7
2	Hyvinkään käräjäoikeus	8
2.1	Käsiteltävät asiat	9
2.2	Henkilöstö	10
3	Asianomistaja	10
3.1	Asianomistajan määritelmiä	11
3.2	Asianomistajan oikeudet ja velvollisuudet	11
4	Vahingonkorvaus sopimussuhteissa ja sopimussuhteen ulkopuolella	12
5	Vahinkolajien luokittelu ja korvausten määräytyminen	12
5.1	Henkilövahingot	13
5.2	Esinevahingot	14
5.3	Varallisuusvahingot	14
5.4	Asianomistajalle tuomittavan korvauksen määräytymisestä	15
5.4.1	Korvausten määräytymiseen liittyviä periaatteita	15
5.4.2	Henkilövahingot	16
5.4.3	Esinevahingot	17
5.4.4	Puhtaat varallisuusvahingot ja immateriaalioikeuksien loukkaukset	18
5.4.5	Korvausmäärälle tuomittava korko	18
6	Korvausvaatimusten käsittely rikosprosessin eri vaiheissa	19
6.1	Esitutkinta	20
6.2	Syyttävä korvausvaatimuksen ajajana	20
6.3	Oikeudenkäynti käräjäoikeudessa	21
6.3.1	Korvausvaatimusten käsittely ennen pääkäsittelyä	21
6.3.2	Korvausvaatimusten käsittely pääkäsittelyssä ja sen jälkeen	22
7	Asianomistajan korvausvaatimusten käsittelyssä ilmenevät ongelmat	23
7.1	Esiin tulleita ongelmakohtia	24
7.2	Puuttuminen ongelmakohtiin	26
8	Oma kehittyminen ja tavoitteiden saavuttaminen	26
9	Yhteenveto	27
	Lähteet	29
	Liitteet	30

Lyhenteet

KKO	Korkein oikeus
KOL	Käräjäoikeuslaki 581/1993
OK	Oikeudenkäymiskaari 1.1.1734/4
ROL	Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 11.7.1997/689
VahL	Vahingonkorvauslaki 31.5.1974/412
KorkoL	Korkolaki 20.8.1982/633

1 Johdanto ja työn tavoitteet

Suoritin oikeustradenomiopintoihin kuuluvan oikeudellisen harjoittelun Hyvinkään kärjäoikeudessa vuonna 2008. Yritin harjoittelujakson aikana löytää Hyvinkään kärjäoikeuden toimialasta aihetta, jossa olisi kehittämisen tarvetta esimerkiksi ohjeistuksen muodossa.

Tiedustelin kärjäoikeuden työntekijöiltä kärjäoikeudessa käsiteltävistä asioista, joiden käsittelyssä ilmenee suhteessa eniten epäselvyyksiä asianosaisten keskuudessa. Tällöin puheeksi tulivat asianomistajien yhteydenotot kärjäsihteereille, joiden työtehtäviin kuuluvat muun muassa asianomistajien neuvominen korvausvaatimusten esittämisessä ja niiden käsittelyyn liittyvissä kysymyksissä. Asianomistajilla on usein epätietoisuutta siitä, miten korvausvaatimukset esitetään, miten niitä kärjäoikeudessa käsitellään ja miten niiden kanssa oikeudenkäynnin jälkeen edetään.

Asianomistajien epätietoisuus on johtunut osittain ohjeistuksen puutteesta, jolloin asianomistajat ovat ilmaisseet korvausvaatimuksensa epäselvästi ja heille on jäänyt epäselväksi korvausvaatimuksen käsittelyn eri vaiheet oikeudenkäynnissä kärjäoikeudessa. Lisäksi epätietoisuus on aiheuttanut kärjäsihteereille runsaasti puhelimitse tulleita tiedusteluita. Olin jo aikaisemmin päättänyt löytää aiheen rikosasioiden puolelta niiden kiinnostavuuden vuoksi. Harjoittelun loppupuolella nämä asiat muodostuivat yhdeksi kokonaisuudeksi, jolloin opinnäytetyöni aiheeksi muodostui asianomistajan korvausvaatimusten käsittely kärjäoikeudessa ja toiminnalliseksi tuotokseksi ohjeistus asianomistajan korvausvaatimusten käsittelystä kärjäoikeudessa.

Asianomistajalla tarkoitetaan tuomioistuimissa käsiteltävissä rikosasioissa luonnollista tai juridista henkilöä, joka on rikoksen kautta välittömästi loukatun tai vaarannetun oikeudellisesti suojatun edun haltija. Kansankielellä asianomistajaa voidaan kutsua rikoksen uhriksi (Jokela 2003, 13). Korvausvaatimus rikosasiassa on asianomistajan yksityisoikeudellinen vaade saada hyvitystä rikoksen johdosta kärsitystä vahingosta (Jokela 2008, 253). Kärsitty vahinko voi olla joko aineellista tai aineetonta. Vahingot voidaan lisäksi jakaa esine-, henkilö- ja varallisuusvahinkoihin (Vahingonkorvauslaki 31.5.1974/412 5.luku).

Asianomistajan tietoisuus omista oikeuksista ja velvollisuuksista on tärkeää, kun luodaan olosuhteita oikeudenmukaiselle oikeudenkäynnille. Siksi rikosasiassa vahinkoa kärsineen osapuolen ohjeistaminen korvausvaatimusten suhteen hyödyttää myös muita asianosaisia. Ohjeistaminen tehostaa ja nopeuttaa yksittäisen oikeusprosessin kautta myös koko oikeusjärjestelmää.

Tarkastelen opinnäytetyössäni asianomistajan korvausvaatimusten käsittelyä käräjäoikeudessa prosessin eri vaiheissa sekä asianomistajan että käräjäoikeuden toimistosihteerien näkökulmasta. Syvennyn työssä rikosasian syytteen yhteydessä käsiteltäviin korvausvaatimuksiin, koska ne ovat merkittävä osa käräjäoikeudessa käsiteltävien rikosasioiden aiheuttamasta työmäärästä. Opinnäytetyön ensisijaisena tarkoituksena on edistää toimistosihteerien ja asianomistajien välistä asiointia, koska toimistosihteereille tulee runsaasti yhteydenottoja korvausvaatimuksiin liittyvien epäselvyyksien vuoksi. Siksi työn toiminnallisena osuutena laadin Hyvinkään käräjäoikeudessa asioivien asianomistajien käyttöön ohjeistuksen asianomistajien korvausvaatimuksiin liittyen.

Ohjeistuksen tavoitteena on tukea asianomistajia korvausvaatimustensa selkeässä esittämisessä, jolloin käräjäsihteereille tulevien korvausvaatimusten epäselvyyksistä johtuvien yhteydenottojen määrän pitäisi vähentyä. Ohjeistus voidaan liittää esimerkiksi käräjäoikeudessa jo käytössä olevaan kirjallisen vaatimuksen toimittamispyyntöön (Liite 1), jolla tiedustellaan asianomistajan mahdollisia yksityisoikeudellisia vaatimuksia rikosasiassa. Ohjeistuksen tarkoituksena ei kuitenkaan ole täysin korvata henkilökohtaista neuvontaa, sillä ohjeeseen on tarkoitus sisällyttää vain keskeisimmät asiat ja samalla säilyttää sen selkeys ja helppolukuisuus.

Ohjeistuksen tavoitteena on myös oikeusprosessin nopeuttaminen asianomistajien ohjeistusta lisäämällä sekä Hyvinkään käräjäoikeuden käräjäsihteerien ja asianomistajien välisen yhteydenpidon edistäminen. Tavoitteet edistävät käräjäoikeuden toimintaa kokonaisuudessaan ja vahvistavat asianomistajien oikeusasemaa. Tavoitteet kuvastavat opinnäytetyön luonnetta välittömästi hyödynnettävissä olevana toiminnallisena kokonaisuutena.

Olen asettanut tavoitteeksi myös oman oppimisen opinnäytetyöprosessin aikana. Tavoitteena on oppia mahdollisimman paljon työn aiheesta sekä opinnäytetyöprosessista, jossa tarkoituksena on hyödyntää opiskelujen aikana opittuja asioita. Omasta oppimisesta on todennäköisesti hyötyä myös työelämässä, johon olen jo siirtynyt tätä työtä tehdessäni. Vastaavasti hyödynnän opinnäytetyössäni kokemuksia, joita olen saanut tämän hetkisessä työssäni Tuusulan käräjäoikeudessa käräjäsihteerin tehtävässä toimiessani.

Lähteenä työssä käytän lainsäädäntöä, oikeuskirjallisuutta, oikeuskäytäntöä, Hyvinkään käräjäoikeuden henkilöstöltä saatua materiaalia sekä omia kokemuksia ja havaintoja aiheesta.

2 Hyvinkään käräjäoikeus

Käräjäoikeus on yleisenä alioikeutena toimiva tuomioistuin. Ylioikeutena toimii hovioikeus ja ylimpänä oikeusasteena korkein oikeus (OK 1:1). Käräjäoikeuden tuomiopiirinä on yksi tai

useampi kunta (OK 3:1). Hyvinkään käräjäoikeuden tuomiopiiriin kuului 31.12.2009 saakka Hyvinkään kaupungin lisäksi Nurmijärven kunta. Käräjäoikeudet aloittivat toimintansa 1.12.1993 korvaten samalla vanhat kihlakunnan- ja raastuvanoikeudet.

Suomessa toimivien käräjäoikeuksien määrä supistui merkittävästi vuoden 2010 alussa, kun käräjäoikeusverkoston uudistus astui voimaan ja useat käräjäoikeudet yhdistyivät toisiinsa. 1.1.2010 alkaen maassamme on toiminut 27 käräjäoikeutta. Hyvinkään käräjäoikeuden tuomiopiiriin kuuluu uudistuksen myötä Hyvinkään ja Riihimäen kaupungit sekä Nurmijärven, Lopen ja Hausjärven kunnat. (Valtioneuvoston asetus 12.6.2008/410) Ennen valtioneuvoston asetusta oli suunniteltu Hyvinkään käräjäoikeuden liittämistä Tuusulan käräjäoikeuteen sekä Riihimäen käräjäoikeuden liittämistä Hämeenlinnan käräjäoikeuteen, mutta 12.6.2008 annetulla asetuksella kumottiin aikaisemmat käräjäoikeuksien tuomiopiireistä annetut asetukset ja tuomiopiirien uudeksi määräksi säädettiin 27.

Uudistuksen myötä Hyvinkään käräjäoikeuden tuomiopiirin väestöpohja kasvoi noin 84 000 asukkaasta noin 129 000 asukkaaseen (Väestörekisterikeskus 2008-2009). Samalla entiseen Riihimäen käräjäoikeuden henkilöstöön kuuluvat 23 työntekijää siirtyivät työskentelemään Hyvinkään käräjäoikeuden alaisuuteen.

2.1 Käsiteltävät asiat

Kansalaisten oikeusturvan tukeminen on käräjäoikeuden ydinpalvelu ja toimii lähtökohtana asioiden käsittelylle. Hyvinkään käräjäoikeudessa käsitellään riita-, rikos- ja hakemusasioita. Kiinteistöasiat poistuivat käräjäoikeuksien toimialasta, kun käräjäoikeuksissa käsiteltävien kiinteistöjen kirjaamisasioiden siirtyminen maanmittauslaitokselle toteutui vuoden 2010 alusta. Tällöin myös kiinteistöasioiden parissa työskentelevien työntekijöiden virat siirtyivät käräjäoikeuksista maanmittauslaitokselle. (Laki kirjaamisasioiden siirtämistä koskevan lainsäädännön voimaantulosta 24.7.2009/548).

Asioiden käsittely käräjäoikeudessa tapahtuu istunnossa ja kansliassa (OK 3:2). Vuonna 2008 Hyvinkään käräjäoikeuteen saapui 858 rikosoikeudellista asiaa, johon sisältyy myös saapuneet pakkokeinoasiat. Lisäksi saapui 4264 siviiliasiaa, jotka sisältävät muun muassa 114 laajaa riita-asiaa, 3414 summaarista eli riidatonta velkomusasiaa, 675 hakemusasiaa ja 55 konkurssiasiaa (Oikeusministeriö 2009). Hyvinkään käräjäoikeuden ratkaisuihin voidaan pääsääntöisesti hakea muutosta valittamalla Kouvolan hovioikeuteen ja edelleen korkeimpaan oikeuteen edellyttäen, että siihen on myönnetty valituslupa.

2.2 Henkilöstö

Käräjäoikeudessa on laamannin ja kärjätuomarin virkoja (käräjäoikeuslaki 581/1993, KOL 1.1 §). Laamanni on käräjäoikeutta koskevissa hallintoasioissa viraston päällikkö (KOL 1.3 §). Hyvinkään käräjäoikeudessa oli vuonna 2009 yhteensä 31 virkaa, joiden lisäksi virastossa työskenteli myös esimerkiksi oikeustradenomiharjoittelija. Vuoden 2010 alussa virkojen määrä nousi 48:aan Riihimäen käräjäoikeuden yhdistyttyä Hyvinkään käräjäoikeuteen. Yhdistymisen myötä vuonna 2010 Hyvinkään käräjäoikeuden henkilöstöön kuuluu päällikkönä toimivan laamannin lisäksi 11 kärjätuomaria, kuusi haastemiestä ja neljä vuoden mittaista auskultointia eli tuomioistuinharjoittelua suorittavaa notaaria. Heidän lisäksensä nykyisessä Hyvinkään käräjäoikeudessa on 26 virkaa, jotka kuuluvat kansliahenkilökunnalle. Kansliahenkilökuntaan luetaan kuuluviksi 12 kärjäsihteeriä, kaksi osastosihteeriä sekä 12 toimistos sihteeriä, joiden työtehtävät koostuvat muun muassa yleiskanslian tehtävistä, summaarisista asioista, hakemusasioista sekä laskutusasioista. Lisäksi käräjäoikeudessa työskentelee vuonna 2010 kaksi määräaikaista työntekijää.

Laamanni ja kärjätuomarit ovat käräjäoikeuden lainoppineita jäseniä (OK 1:2). Näiden lisäksi Hyvinkään käräjäoikeuden lainkäyttöhenkilöstöön kuuluu vuonna 2010 neljä notaaria. Haastemiesten tehtävänä on Hyvinkään käräjäoikeudessa haasteiden toimittamisen lisäksi toimia vahtimestarina istuntojen aikana. Kansliahenkilökuntaan kuuluvien kärjäsihteerien tehtävänä on muun muassa toimia lainkäyttöhenkilöstön sihteereinä ja pitää esimerkiksi pöytäkirjaa istunnoissa. He myös valmistelevat käräjäoikeuden istunnoissa käsiteltävät asiat ja niihin liittyvät asiakirjat lainkäyttöhenkilöstöä varten sekä ovat yhteydessä käsiteltävien asioiden asianosaisiin ja käräjäoikeuden eri sidosryhmiin.

3 Asianomistaja

11.7.1997 voimaan tullut laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (ROL 11.7.1997/689) uudisti merkittävästi rikosasioiden alioikeuskäsittelyä (Jokela 2008, 1). Tähän tai mihinkään muuhunkaan lakiin ei kuitenkaan ole sisällytetty yleispätevää määritelmää asianomistajasta. Tämän vuoksi asianomistajan aseman määräytyminen riippuu pitkälti vallitsevasta oikeuskäytännöstä sekä oikeuskirjallisuudesta. Oikeustieteessä tämä on johtanut useisiin erilaisiin asianomistajamääritelmiin, jotka voidaan karkeasti jakaa kolmeen pääryhmään, aineellisoikeudellisiin-, prosessuaalisiin- sekä sekamääritelmiin. (Jokela 2003, 13-19).

3.1 Asianomistajan määritelmiä

Aineellisoikeudellisen määritelmän mukaan rikosasiassa on ensin selvitettävä rikoksen suoje-
luobjekti ja sen jälkeen sen haltijat. Näin asianomistajan aseman saa rikoksen kautta louka-
tun oikeudellisesti suojatun edun haltija. Aineellisoikeudellisesti asianomistajana voidaan
pitää myös sitä, jolle on rikoksen vuoksi syntynyt yksityinen oikeudellinen vaade eli oikeus
esittää esimerkiksi rikoksesta johtuva korvausvaatimus tai kenen oikeuspiiriä tapahtunut rikos
on välittömästi vaarantanut. (Jokela 2008, 67-68.)

Prosessuaalisen käsitteen mukaan asianomistaja on henkilö, jolla on oikeus vaatia rikoksesta
rangaistusta. Käsite perustuu siten syyteoikeuden haltijan selvittämiseen. Tämän perusteella
asianomistajan määrittäminen voi olla yksittäisissä tapauksissa hankalaa. Siksi pelkän proses-
suaalisen määritelmän käyttäminen ei ole ollut oikeuskäytännössä suosittua. Sekamääritelmis-
sä on yhdistelty eri ominaisuuksia ja kriteereitä aineellisoikeudellisista ja prosessuaalisista
määritelmistä. (Jokela 2008, 68).

3.2 Asianomistajan oikeudet ja velvollisuudet

Suomen oikeusjärjestelmässä asianomistajalla on vahvan oikeusaseman vuoksi rikosasioissa
merkittäviä oikeuksia ja velvollisuuksia. Eräs tärkeimmistä oikeuksista on oikeus esittää rikok-
seen perustuvia yksityisoikeudellisia korvausvaatimuksia, joita käsitellään tarkemmin työn
myöhemmissä luvuissa. Tämän lisäksi merkittävimmät asianomistajan oikeudet liittyvät syyte-
oikeuteen eli oikeuteen vaatia rikoksesta epäillylle rangaistusta. Vuoden 1997 rikosprosessi-
uudistuksessa asianomistajan ensisijainen syyteoikeus poistettiin ja tilalle säädettiin toissijai-
nen syyteoikeus, joka oikeuttaa nostamaan syytteen rikoksesta niissä tapauksissa, jossa viral-
linen syyttäjä on päättänyt jättää syytteen nostamatta (ROL 1:14.1). Tämä helpotti asian-
omistajan asemaa, sillä asianomistajan itse ajettavasta syytteestä koitui asianomistajalle
huomattavasti kuluja ja vaivaa. Asianomistaja hyötyy yhtymisestä syyttäjän ajamaan proses-
siin myös siksi, että syyttäjällä on asianomistajaa paremmat mahdollisuudet asian selvittämi-
seen ja oikeudenmukaisen lopputuloksen saavuttamiseen. (Jokela 2008, 238-239).

Asianomistajan oikeusasema on vallitsevassa länsimaisessa oikeuskulttuurissa perinteisesti
vahva. Se lisää osaltaan kansalaisten mielikuvaa oikeusjärjestelmän oikeudenmukaisuudesta
ja uskottavuudesta, mikä on oikeusjärjestelmän toimivuuden kannalta olennaista. Myös kor-
vausvaatimusten kautta saatujen korvausten määrä tulee olla oikeudenmukaisessa suhteessa
rikoksella aiheutettuun vahinkoon. Asianomistaja tulee saattaa korvauksilla siihen asemaan,
jossa hän olisi ollut ilman rikoksesta aiheutunutta vahinkoa. Vahingonkorvausoikeudessa tun-
nettu käsite rikastumiskielto taas estää asianomistajaa saamasta vastaajan kannalta epäoi-

keudenmukaisen suurta korvausta. Tämä estää rikoksen uhria hyötymästä kärsimästään vahingosta. (Routamo 2006, 371.)

Asianomistajan velvollisuuksista merkittävin lienee totuusvelvollisuus, joka merkitsee muun muassa sitä, että asianomistajan on pysyttävä totuudessa, jos häntä kuulustellaan oikeudenkäynnissä totuusvakuutuksen nojalla rikoksen vuoksi kärsityn vahingon suuruudesta. Asianomistajan antamat väärät tiedot voidaan tulkita rangaistaviksi perättöminä lausumina tuomioistuimessa. Myös esitutkinnan aikana asianomistajalla on sanktioitu totuusvelvollisuus. Syyteyllä ei vastaavaa totuusvelvollisuutta ole, joten tämä seikka omalta osaltaan erottaa asianomistajan ja syytetyn roolien sisältöjä toisistaan. (Jokela 2008, 75).

4 Vahingonkorvaus sopimussuhteissa ja sopimussuhteen ulkopuolella

Vahingonkorvausoikeuden kannalta merkittävin yksittäinen laki on Vahingonkorvauslaki 31.5.1974/412. Sen ensimmäisessä luvussa kerrotaan, että kyseistä lakia on sovellettava vahingon korvaamiseen ja että laki ei kuitenkaan koske, ellei kyseisessä tai muussa laissa toisin säädetä, sopimukseen perustuvaa tai muussa laissa säädettyä korvausvastuuta (Vahl 1:1).

Vahingonkorvauslaki säätelee pääsääntöisesti sopimussuhteen ulkopuolella tapahtuvan vahingon korvausvastuuta, kun taas sopimusoikeudelliset säädökset ja periaatteet ovat keskeisiä sopimussuhteisessa vahingonkorvausvastuussa. Sopimusoikeudessa lähtökohtana on, että sopimuksen toisen kanssa tehnyt henkilö sitoutuu täyttämään sovitut velvoitteet eli sopimukset on pidettävä. Taloudellisen vahingon, joka ei ole yhteydessä henkilö- ja esinevahinkoon, eli puhtaassa varallisuusvahingossa tämä tarkoittaa sitä, että sopimussuhteissa korvausvastuu on lähtökohtainen oletama, kun taas sopimussuhteiden ulkopuolella puhdas varallisuusvahinko korvataan vain erityisedellytyksin. Tämä tarkoittaa että vahingon aiheuttanut teko tulee olla aiheutettu rangaistavaksi säädetyllä teolla, julkista valtaa käytettäessä, tai korvaukseen on erittäin painavia syitä. Rangaistavaksi säädetyn teon johdosta vahinkoa kärsineen osapuolen eli rikoksen asianomistajan korvausvaatimukseen tulee siis sovellettavaksi vahingonkorvauslain säännökset. (Routamo, Ståhlberg, Karhu 2006, 60-74).

5 Vahinkolajien luokittelu ja korvausten määräytyminen

Asianomistajan rikosasiassa esittämät korvausvaatimukset ovat yksityisoikeudellisia vaatimuksia, joita asianomistaja voi esittää rikoksesta aiheutuneeseen vahinkoon perustuen. Asianomistajalle aiheutunut vahinko voi ilmetä erityyppisissä kohteissa, joiden perusteella vahinko ja voidaan luokitella. Vahinkolajien jäsentely tai jaottelu ei kuitenkaan ole täysin riidatonta

ja erilaisten vahinkojen käsittely eri vahinkotyyppien yhteydessä riippuu usein myös kulloinkin vallitsevasta käytännöstä. Karkeasti vahinkotyyppit voidaan kuitenkin jakaa kolmeen ryhmään, jotka ovat henkilövahingot, esinevahingot sekä varallisuusvahingot. Näiden lisäksi omiksi ryhmikseen voidaan luokitella myös immissioiden eli ympäristöhaittojen korvaukset sekä vahingot immateriaalioikeuksien, kuten esimerkiksi tekijänoikeuksien haltijoille. Lisäksi jaottelua voidaan tehdä suoranaisiin ja epäsuoriin, aineellisiin ja aineettomiin sekä välittömiin ja välillisiin vahinkoihin. (Routamo, Ståhlberg, Karhu 2006, 275-314).

5.1 Henkilövahingot

Asianomistajan kärsimistä vahingoista henkilövahingot ovat yhteiskunnallisesti merkittävien vahinkoryhmä. Niihin liittyy monia ongelmia, joita ovat esimerkiksi seurausten pitkäaikaisuus, vaikutus asianomistajan lähiympäristöön sekä hankala taloudellinen kompensointi. Henkilövahinko voi ilmetä fyysisen tai henkisen tilan epäedullisena muutoksena, joka on lääketieteellisesti todettavissa. Tämä on kuitenkin vain aineettomia henkilövahinkoja koskeva lähtökohta. Aineettomien sekä aineellisten henkilövahinkojen tarkempi määrittelyminen on huomattavasti moniselitteisempää ja jää usein oikeuskäytännön varaan. Asianomistajan korvausvaatimuksen perustuessa aineettomaan henkilövahinkoon, on kyse käytännössä usein rikoksen uhrilleen aiheuttamasta ruumiinvammasta, sairaudesta, kivusta, särystä tai psyykkisen tilan epäedullisesta muutoksesta. (Routamo, Ståhlberg, Karhu 2006, 277-289).

Henkilövahingoissa suoranaisten vahinko tarkoittaa VahL 5:2:n mukaan vahingosta aiheutuneita sairaanhoitokustannuksia ja muita tarpeellisia kuluja. Epäsuoraa henkilövahinkoa taas voi olla esimerkiksi rikoksesta aiheutuneesta vammautumisesta johtuva ansion menetys. Aineelliset henkilövahingot ovat vahinkoja, joiden arvo on periaatteessa mahdollista taloudellisesti arvioida, kuten vahingosta aiheutuneita suoranaisten kustannuksia sekä ansion menetyksiä. Aineettomiin henkilövahinkoihin luokitellaan edellä mainitut fyysisen tai henkisen tilan epäedulliset muutokset, joiden objektiivinen arviointi on huomattavasti aineellisia vahinkoja hankalampaa. (Routamo, Ståhlberg, Karhu 2006, 279-280).

Kun kyse on henkilöstä, jonka terveydentilassa epäedullinen muutos tapahtuu, puhutaan välittömästä henkilövahingosta. Vastaavasti välillinen vahinko taas kohdistuu vahinkoa kärsineen henkilön sijasta hänen lähellään oleviin henkilöihin esimerkiksi kuoleman tapauksissa hautauskustannuksina. Myös surmansa saaneen alaikäiselle lapselle voidaan tuomita maksettavaksi korvausta elatusapuna, kuten Korkeimman oikeuden ennakkopäätöksessä vuodelta 1978 (KKO 1978:94) (Routamo, Ståhlberg, Karhu 2006, 280). Nämä ovat kuitenkin poikkeustapauksia, sillä pääsääntöisesti henkilövahingosta kolmansille osapuolille aiheutuneita vahinkoja ei korvata.

5.2 Esinevahingot

Esinevahinko on johonkin henkilön tai yhteisön omistamaan esineeseen kohdistunut oikeustilan loukkaus, joka ei ilmene pelkästään esineen varallisuusarvon muutoksena. Esimerkiksi esineen omistajalleen tuoma tunnearvo on esinevahinkona korvattava asia, mikäli omistajalleen henkisesti tärkeä esine vahingoittuu jonkin oikeudettoman teon seurauksena. Esinevahinkona korvataan myös esineen tuhoutumisesta tai vahingoittumisesta aiheutunut epäsuora vahinko, joka voi ilmetä esimerkiksi ansioiden vähentymisenä. Muita esinevahingon ilmene mismuotoja voivat olla myös esineen käyttämisen estyminen tai sen joutuminen tilapäisesti sen käyttämiseen oikeutetun ulottumattomiin. Poikkeuksellisissa tapauksissa myös esineeseen liittyvät kulttuuri- tai luontoarvot voidaan luokitella esinevahinkoina korvattaviksi. Esinevahinko voi kohdistua myös muuhun kuin fyysiseen esineeseen, kuten esimerkiksi tietojärjestelmään. (Routamo, Ståhlberg, Karhu 2006, 295-297).

Toisin kuin henkilövahingoissa, esinevahingosta johtuva kärsimys ei pääsääntöisesti ole korvattavaa. Oikeuskäytännössä tämä on tullut ilmi esimerkiksi tapauksessa KKO 1978:43, jossa autonomistajan korvausvaatimus autonsa moottorin tahallisesta vahingoittamisesta aiheutuneesta mielipahasta hylättiin lakiin perustumattomana. Sen sijaan yhtäläisyyden henkilövahinkoihin muodostaa vahinkotapahtumasta aiheutuneen tulon tai elatuksen vähentymisen korvaaminen. Myös esinevahingoissa pääsääntönä on, ettei kolmansille osapuolille aiheutuneita vahinkoja korvata. Tästäkin voidaan poikkeustapauksissa poiketa, mutta seurannaisvahinkojen korvattavuuden rajoittaminen vain ensivahingon kärsineeseen tai tätä hyvin lähellä oleviin tahoihin on pääsääntö. (Heikniemi 2003).

5.3 Varallisuusvahingot

Varallisuusvahinko on helppo mieltää taloudelliseksi vahingoksi, mutta varallisuusvahingon erottamiseksi muista vahinkoluokista se tulisi määritellä taloudelliseksi vahingoksi, joka ei ole yhteydessä henkilö - tai esinevahinkoon. Tällöin puhutaan puhtaasta varallisuusvahingosta. Varallisuusvahinko eroaa henkilö- ja esinevahingoista siten, että sen katsotaan yleensä olevan pelkästään aineellista vahinkoa. Varallisuusvahinko voi syntyä myös muiden kuin rangaistavien tekojen seurauksena. Esimerkiksi julkisen vallan käytöstä aiheutunut virheellinen päätös tai kieltä voi johtaa korvausvastuuseen. Korvaamisperuste voi syntyä myös erittäin painavista syistä, kuten hyvän lehtimiestävän, asianajotavan tai liiketavan vastaisuudesta. (Routamo, Ståhlberg, Karhu 2006, 302-314).

Aamupostissa 4.7.2009 kerrottiin Hyvinkään Kauppalankadun remontin vaikeuttaneen kadun varrella toimivien yrittäjien liiketoimintaa. Itse remontin lisäksi kaupungin päätös vähentää

kadun varrelta pysyvästi yritysten asiakkaiden käyttämiä parkkipaikkoja on saanut kadulla toimivia yrittäjiä laatimaan korvausvaatimuksia Hyvinkään kaupungille. Tässä tapauksessa vahinkoa ei ole aiheutettu rikollisella teolla vaan julkista valtaa käytettäessä, josta voi myös aiheutua korvausvelvollisuuteen johtava puhdas varallisuusvahinko. (Aamuposti 4.7.2009).

5.4 Asianomistajalle tuomittavan korvauksen määräytymisestä

Asianomistajalle rikosasiassa tuomitun korvaussumman määräytyminen riippuu tuomioistuimen tapauskohtaisesta harkinnasta, jossa pyritään huomioimaan kulloiseenkin tapaukseen liittyvät seikat ja punnitsemaan niiden välisiä arvoja. Asianomistajan korvausvaatimukset voivat perustua myös muuhunkin kuin rahallisen hyvityksen saamiseen, kuten esineen palauttamiseen, loukatun olotilan ennalleen palauttamiseen tai oikeustoimen pätemättömäksi toteamiseen. Yhteistä kaikille asianomistajan yksityisoikeudellisille vaatimuksille on se, että ne ovat luonteeltaan dispositiivisia eli niistä voidaan asianosaisten kesken sopia. Tällöin asianomistajalle tuomittavan korvauksen perustaksi on asetettava asianosaisten myöntäminen, joka myös merkitsee sitä, että asianomistaja voi yksityisoikeudellisen vaatimuksensa osalta tehdä milloin tahansa sovinnon vastapuolen kanssa ilman tuomioistuimen puuttumista asiaan. Tuomarinvastuun velvollisuus sovinnon myötävaikuttamiseen koskee vain riita-asioita (OK 5:26). OK 24 luvun 3 §:n mukaan tuomioistuin ei saa myöskään tuomita muuta tai enempää kuin asianosaisten on vaatinut. (Jokela 2008, 253-254).

5.4.1 Korvausten määräytymiseen liittyviä periaatteita

Tärkeimpinä seikkoina korvaussummien määräytymiseen liittyy useita vahingonkorvauslain sisältämiä periaatteita ja sääntöjä, jotka luovat perustan vahingonkorvauksen laskemiselle. Pääsääntönä voidaan pitää niin sanottua täyden korvauksen periaatetta, jonka mukaan vahinkoa kärsinyt osapuoli tulisi saattaa vahingonkorvauksella siihen asemaan, jossa hän olisi ollut ilman vahinkotapahtuman sattumista. Tämä on periaatteen mukaan kaavamainen korvauksen alaraja, jonka vastakohtana on niin sanottu rikastumiskielto eli vahinkoa kärsinyt osapuoli ei saa hyötyä vahingosta liian suuren korvauksen muodossa. Täyden korvauksen periaatteella ei suoraan voida määritellä vahingonkorvauksen suuruutta ja sen suhteellisuus riippuukin pitkälti vahinkolajista. Aineettomissa vahingoissa kohdalla täyden korvauksen laskeminen on luonnollisesti monimutkaisempaa kuin esimerkiksi puhtaissa varallisuusvahingoissa. Periaatteesta on olemassa myös useita poikkeuksia, jotka voivat liittyä esimerkiksi kansainvälisiin sopimuksiin, standardisoituihin korvauksiin tai säännöksiin, joiden mukaan tuomioistuin on oikeutettu sovittelemaan korvausta esimerkiksi erilaisten kohtuussyiden nojalla. (Routamo, Ståhlberg, Karhu 2006, 370-373).

Toinen merkittävä yleinen vahingonkorvausoikeudellinen periaate liittyy vahinkoa kärsineen osapuolen velvollisuuteen minimoida korvattavan vahingon määrä. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että esimerkiksi henkilövahingon seurauksena syntynyt vamma tai sairaus tulisi ensisijaisesti hoidattaa julkisen terveydenhuollon piirissä. Yksityisen terveydenhuollon kustannukset voivat myös tulla korvatuiksi, mutta niiden pitäisi olla joko hoidon kannalta perusteltuja tai johtaa vahingon määrän minimointiin. (Routamo, Ståhlberg, Karhu 2006, 374-375).

5.4.2 Henkilövahingot

Vaikeimmin rahallisesti mitattava vahinkolaji lienee aineettomat henkilövahingot. Aineettomien henkilövahinkojen rahallisessa määrittelyssä käytetään usein hyväksi oikeuskäytäntöä sekä erilaisia suosituksia. Vuonna 2008 julkaistussa henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan suosituksissa on määritelty suosituksia vahingonkorvauslain 5 luvun säännösten nojalla kivusta ja särystä, muusta tilapäisestä haitasta, pysyvästä haitasta sekä kärsimyksestä suoritettavien korvausten määrään. Suositusten pohjana on käytetty 3182 Suomen käräjäoikeuksien tuomioita, joissa on tuomittu korvauksia edellä mainituista vahingoista. Julkaisusta on hyötyä tuomioistuimille niiden määritellessä tuomioihin oikeansuuruisia korvauksia asianomistajille heidän kärsimistään henkilövahingoista. Tätä ennen tuomioistuimissa on hyödynnetty muun muassa liikennevahinkolautakunnan laatimia normeja ja ohjeita, joiden aseman henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan suositukset ovat sittemmin käräjäoikeuksissa ottaneet. (Henkilövahinkoasiain neuvottelukunta 2008).

Aineellisten henkilövahinkojen rahallinen arviointi on aineettomia henkilövahinkoja yksinkertaisempaa, koska aineelliset henkilövahingot voidaan usein osoittaa erilaisina vahingosta johduneina kuluina tai ansionmenetyksinä. Suoranaisiin aineellisiin vahinkoihin luokitellaan vahingosta aiheutuneet sairaanhoitokustannukset sekä esimerkiksi välttämättömistä apuvälineistä, kodinhoitoavusta tai vahinkoa kärsineen asuntoon tehdyistä muutostöistä aiheutuneet kustannukset. Näihin kustannuksiin liittyy myös edellä mainittu periaate vahinkoa kärsineen osapuolen velvollisuudesta minimoida vahingon määrä. (Routamo, Ståhlberg, Karhu 2006, 374-377).

Epäsuorat aineelliset henkilövahingot käsittävät kaikenlaisen ansionmenetyksen, kuten esimerkiksi palkan, eläkkeen, elinkeinotulon tai luontaisedut. VahL 5:2:n mukaan korvattavaa on ansionmenetys, joka johtuu henkilövahingosta aiheutuvasta työkyvyttömyydestä tai työkyvyn alentumisesta. Tavallisimmin korvattava ansionmenetyksen määrä lasketaan sillä ansiotasolla, mikä vahingonkärsijällä on ollut juuri ennen vahinkotapahtumaa. Tämä laskutapa on huomattavasti helpompi toteuttaa palkansaajan kuin ammatin- tai elinkeinonharjoittajan kyseessä ollessa, sillä jälkimmäisten korvausmäärän perusteeksi asetetaan pääsäännön mukaan mene-

tys, jonka vahingonkärsijä näyttää toteen. Mikäli ansionmenetys jää pysyväksi, joudutaan korvausmäärän laskemisessa huomioimaan arviot ansiomahdollisuuksista sekä eri sosiaaliturvamuotojen vaikutukset vahingon suuruuteen. (Routamo, Ståhlberg, Karhu 2006, 378-381).

5.4.3 Esinevahingot

Vahingonkorvauslain 5:5:ssa mainitaan esinevahinkona korvattavina asioina esineen korjauskustannukset ja vahingosta aiheutuneet muut kulut sekä arvonalennus taikka tuhoutuneen tai hukatun esineen arvo ja lisäksi tulojen tai elatuksen vähentyminen.

Yksinkertaisinta esinevahingon korvausmäärän laskeminen on tilanteessa, jolloin korvattava esine on ollut uusi ja vastaava esine voidaan helposti hankkia normaalin tuotantoelämän piiristä. Usein tilanne on kuitenkin monimutkaisempi ja tällöin esinevahingon korvausmäärän tarkempi tapauskohtainen määrittely riippuu siitä, mitä arvoja kulloisessakin tapauksessa painotetaan. Korvauksen kohteena olevalla esineellä voi olla myyntiarvoa, käyttöarvoa, jälleenhankinta-arvoa, päivänarvoa tai tuottoarvoa. Tuomioistuimissa käsiteltävissä asioissa valinta eri arvonlaskentatapojen välillä riippuu pitkälti kanteesta ja todistelusta, eikä tiettyä korvausmäärän laskemisen periaatetta voida oikeuskäytännön perusteella helposti osoittaa. Tällöin korvauksen vaatijalla on myös mahdollisuus esittää vaatimukselleen useita vaihtoehtoisia laskentatapoja. (Routamo, Ståhlberg, Karhu 2006, 403-407).

Esimerkkinä valinnasta eri arvonlaskentatapojen välillä voidaan mainita kaksi Korkeimman oikeuden ratkaisua, joissa molemmissa on kyse elinkeinonharjoittajalta varastetusta tavaras- ta. Negatiivisen sopimusedun korvauksen periaatetta on sovellettu ratkaisussa KKO 1990:10, jossa Alkon tuotteita varastanut tuomittiin korvaamaan varastamiensa tuotteiden vähittäis- myyntihinta eli hinta, joka muodostuu uusien vastaavien tuotteiden hankkimisesta sekä tuot- teiden hankinnasta ja esillepanosta aiheutuvista kuluista. Ratkaisussa KKO 1997:208 on sovel- lettu positiivisen sopimusedun korvauksen periaatetta. Siinä vastaajat tuomittiin korvaamaan myyntihinta televisioista, jotka he olivat tilanneet ilman aikomustakaan maksaa niitä. Perus- teena tälle oli muun muassa se, että sopimukseen perustuvan velkomiskanteen nostaminen olisi johtanut sovitun kauppahinnan tuomitsemiseen maksettavaksi. (Heikniemi 2003).

Esinevahinkona voidaan myös korvata erilaiset vahingonkärsijälle aiheutuneet kulut, kuten esimerkiksi vuokratulot esineen korjaamisen ajaksi vuokratusta vastaavasta esineestä. Usein vahinkoa kärsineen tulot ovat riippuvaisia vahingoittuneesta esineestä, jolloin korvattavaksi tulee ansion tai muunlaisen tulon menetys. Menetetyn tulon määrittelemiseen voidaan sovel- taa erilaisia periaatteita ja tuomioistuimissa joudutaankin käyttämään usein tapauskohtaista harkintaa korvausmäärää arvioitaessa. Harkinta on vaikeasti arvioitavissa esinevahinkoihin

liittyvissä kuluissa sekä ansioiden tai tulojen menetyksissä samantapaista kuin esimerkiksi aineettomina vahinkoina ilmenevissä kivuissa ja säryissä. (Routamo, Ståhlberg, Karhu 2006, 410-413).

5.4.4 Puhtaat varallisuusvahingot ja immateriaalioikeuksien loukkaukset

Puhdas varallisuusvahinko on taloudellista vahinkoa, joka ei ole yhteydessä esine- tai henkilövahinkoon. Tällöin korvauksen kohteena on pelkästään taloudellisen aseman huononeminen, joka voidaan osoittaa vain rahamäärään kohdistuvalla todistelulla, jolloin tulee suoraan todistettua vahingon määrä rahassa mitattuna. Taloudellisen aseman huonontuminen voi olla esimerkiksi liikevaihdon vähentymistä vahingon seurauksena, jolloin korvauksen määrän tulisi saattaa vahingonkärsijän liikevaihto sille tasolle, jossa se olisi ilman vahinkotapahtumaa ollut. Tällaista vahinkoa voi olla hankalaa näyttää toteen, jolloin tuomioistuimien joutuu turvautumaan OK 17:6:ssa mainittuun kohtuuden mukaiseen arvioon. (Routamo, Ståhlberg, Karhu 2006, 414-415).

Immateriaalioikeuksien loukkauksissa korvausta voidaan joutua suorittamaan menetyksen, käyttökorvauksen, kärsimyksen tai haitan perusteella. Menetyksessä korvauksen laskeminen tapahtuu kuten taloudellisissa vahingoissakin eli korvauksen vaatijan on osoitettava loukkauksesta aiheutunut menetyksen määrä. Käyttökorvauksen, kärsimyksen tai haitan kyseessä ollessa vakiintunutta korvaustasoa ei voida oikeuskäytännönkään perusteella osoittaa ja niiden korvaamisessa käytetäänkin tapauskohtaista harkintaa kohtuus huomioon ottaen. Teosloukkauksissa korvauksen määrä on usein laskettavissa käyttökorvausmaksujen tai tuotteiden hinnan perusteella, mutta tästäkin voidaan tapauksen erityispiirteiden vuoksi poiketa. (Routamo, Ståhlberg, Karhu 2006, 415-416).

5.4.5 Korvausmäärälle tuomittava korko

Asianomistajalla on oikeus vaatia korkoa vaatimilleen korvausmäärille. Vahingonkorvausmäärille maksettavan koron määrää laskettaessa sovelletaan korkolakia. (Korkolaki 20.8.1982/633).

Korkolain 8. pykälässä todetaan viivästyskoron maksuvelvollisuuden alkavan heti vahingon tapahtumisesta, mikäli korvattava vahinko on aiheutunut tahallisesta rikoksesta. Mikäli vahingonkorvaustilanne ei liity tahalliseen rikokseen, tulee vahinkoa kärsineen osapuolen saattaa tieto vaatimuksestaan korvausvastuussa olevalle, jotta korkolain tarkoittama viivästyskorko alkaisi juosta. Tavallisimmin korvausmäärälle ei ole asetettu eräpäivää. Tällöin viivästyskorko

alkaa juosta 30 päivän kuluttua siitä päivästä, kun velkoja on esittänyt vaatimuksen sekä selvityksen korvausmäärän perusteesta ja määrästä. Korosta ei välttämättä tällöin tarvitse esittää erillistä vaatimusta. (Routamo, Ståhlberg, Karhu 2006, 416-417).

Viivästyskoron määrästä on säädetty korkolain 4. pykälässä. Siinä todetaan, että viivästyskoron määrä on seitsemän prosenttiyksikköä korkeampi kuin kulloinkin voimassa oleva 12 §:ssä tarkoitettu viitekorko, joka on Euroopan keskuspankin viimeisimpään perusrahoitusoperaatioon ennen kunkin puolivuotiskauden ensimmäistä kalenteripäivää soveltama korko pyöristettynä ylöspäin lähimpään seuraavaan puoleen prosenttiyksikköön. Esimerkiksi ajanjaksolla 1.1.-30.6.2010 kyseinen viitekorko on 1 prosenttiyksikkö ja viivästyskorko siten 8 prosenttia vuodessa. (Suomen pankki 2010).

Korvaussummalle mahdollisesti vaadittavan viivästyskoron kannalta olennaisia ovat myös esimerkiksi korkolain pykälät 7-9, jotka sisältävät säädöksiä vahingonkorvauksen tai vastaavanlaisen velan sekä tahallisuudella aiheutetun vahingon korvaukselle maksettavasta viivästyskorosta. Korkolaki antaa myös mahdollisuuden viivästyskoron sovitteluun. Sovitteluun on kuitenkin oltava painavat perusteet ja korkolain 11 pykälän sisältämät edellytykset sovittelulle on täyttyttävä. (Routamo, Ståhlberg, Karhu 2006, 416).

6 Korvausvaatimusten käsittely rikosprosessin eri vaiheissa

Käräjäoikeudessa käsiteltävät asianomistajan korvausvaatimukset voivat perustua siviilikanteeseen tai rikoksesta aiheutuneeseen vahinkoon. Myös rikoksesta aiheutuvia korvausvaatimuksia voidaan käsitellä erillisinä siviiliasioina, mutta käytännössä ne käsitellään usein rikosasian syytteen kanssa samassa oikeudenkäynnissä. Tätä yhdessä käsittelyä kutsutaan adheesioperiaatteenksi. Yhdessä käsittelyn edellytyksenä on syytteen ja vaatimuksen perustuminen ainakin osittain samaan tosiseikastoon eli teonkuvaukseen. Myös välillisesti rikokseen perustuvat vaatimukset, kuten vakuutusyhtiön vaatimukset rikosasian vastaajan velvoittamisesta korvaamaan yhtiölle sen asianomistajalle maksamat korvaukset voivat kuulua yhdessä käsittelyn piiriin. Yhdessä käsitellyiksi voivat edelleen tulla myös sellaiset vaatimukset, jotka kohdistuvat muuhun kuin syytettyyn, kuten esimerkiksi isännänvastuun perusteella työntekijän sijasta työnantajaan kohdistuvat vaatimukset. (Jokela 2008, 255-258).

Opinnäytetyön tarkoituksen mukaisesti tarkastelen tässä luvussa rikoksista johtuvien korvausvaatimusten käsittelyä rikosprosessin eri vaiheissa poliisin, syyttäjän sekä käräjäoikeuden toimesta tapauksissa, joissa adheesioperiaatetta voidaan soveltaa. Kerron myös omakohtaisista kokemuksista korvausvaatimusten käsittelystä käräjäoikeudessa.

6.1 Esitutkinta

Asianomistajan korvausvaatimusten selvittäminen alkaa poliisin suorittamassa esitutkinnassa. Käytännössä poliisi usein tiedustelee asianomistajalta hänen mahdollisista vaatimuksista vahingon aiheuttajaa kohtaan jo välittömästi tapahtuneen rikoksen jälkeen, mikäli tämä vain on mahdollista. Yksityiskohtaisemmin asianomistajan vaatimukset selvitetään kuitenkin esitutkinnassa, jolloin asianomistajaa kuullaan henkilökohtaisesti ja hänen kertomuksensa sekä korvausvaatimukseen liittyvät merkinnät merkitään kuulustelupöytäkirjaan. (Esitutkinta ja pakkokeinot 2002, 212-213).

Asianomistaja voi esitutkinnassa esittää kirjallisen tai suullisen pyynnön, mikäli hän haluaa syyttäjän ajavan hänen korvausvaatimustaan oikeudenkäynnissä. Asianomistaja voi myös ilmoittaa halukkuutensa ajaa itse korvausvaatimustaan oikeudenkäynnissä. Kummassakin tapauksessa kuulustelupöytäkirjaan tai pöytäkirjan merkintäosaan tehdään asiasta merkintä. Myöhemmin tällä on merkitystä, kun syyttäjä sekä käräjäoikeus käsittelevät rikosta ja siihen liittyviä korvausvaatimuksia. (Esitutkinta ja pakkokeinot 2002, 212-213).

Mikäli asianomistaja pyytää syyttäjää ajamaan vaatimuksiaan ROL 3:9 nojalla, tulee poliisin selvittää korvausvaatimusten suuruus sekä se, mihin seikkoihin vaatimukset perustuvat. Poliisin suorittamaa esitutkintaa ei kuitenkaan ole tarkoitus pitkittää pelkästään asianomistajan korvausvaatimusten selvittämiseksi ja usein esimerkiksi pahoinpitelystä aiheutuvat korvausvaatimukset selviävät vasta esitutkinnan jälkeen. Asianomistajalla itsellään on myös vastuuta kärsimiensä vahinkojen selvittämisestä ja esimerkiksi asianomistajan liiketoiminnan keskeytymisestä aiheutuneiden kulujen tai anastetun omaisuuden hinnoitteluperusteiden osalta vahinkojen suuruuden selvittäminen kuuluu ensisijaisesti asianomistajalle itselleen. (Jokela 2008, 147-148).

6.2 Syyttäjä korvausvaatimuksen ajajana

Mikäli asianomistaja on esitutkinnassa nimenomaisesti pyytänyt, ajaa syyttäjä asianomistajan korvausvaatimusta rikosasiassa. ROL 3:9:n mukaan tämä on syyttäjän lakiin perustuva virkavelvollisuus, jonka pitää olla kuitenkin mahdollista ilman olennaista haittaa. Asianomistajan vaatimus ei saa myöskään olla ilmeisen perusteeton. Jälkimmäinen seikka onkin usein syynä siihen, miksi asianomistajan korvausvaatimusten selvittäminen jää asianomistajan pyynnöstä huolimatta syyttäjän sijasta käräjäoikeuden tehtäväksi. Edellä mainituin edellytyksin syyttäjän on ajettava myös sellaisen tahon vaatimuksia, jolle oikeus vaatimusten esittämiseen on siirtynyt asianomistajalta. Kyseeseen voivat tulla esimerkiksi asianomistajan kuolin- tai kon-

kurssipesä tai vakuutusyhtiö. Syyttäjän ei kuitenkaan tarvitse ajaa esimerkiksi perintätoimistolle siirrettyä vaatimusta. (Esitutkinta ja pakkokeinot 2002, 212-213).

6.3 Oikeudenkäynti käräjäoikeudessa

Asianomistajan kannalta korvausvaatimusten käsittely käräjäoikeudessa on merkittävin vaihe vaatimusten käsittelyssä. Oikeuden julistamasta tai antamasta tuomiosta selviää, mikä osa tai määrä asianomistajan esitetyistä korvausvaatimuksista lopulta tuomitaan korvattavaksi. OK 24:3.1:n mukaan rikosprosessin asianomistajaan sovelletaan niin sanottua vaatimistaakkaa eli tuomioistuin ei saa tuomita muuta tai enempää kuin asianosainen on vaatinut eli asianomistajan esittämät korvausvaatimukset muodostavat näin ylärajan tuomittaville korvauksille.

6.3.1 Korvausvaatimusten käsittely ennen pääkäsittelyä

Syyttäjän ajama asianomistajan korvausvaatimus tulee käräjäoikeudessa vireille syyttäjän toimittamalla haastehakemuksella, jossa syyttäjän ajamat korvausvaatimukset on mainittu. Tällöin käräjäoikeus ei enää tiedustele asianomistajalta hänen vaatimuksiaan ennen pääkäsittelyä eikä asianomistajaa kutsuta korvausvaatimustensa perusteella henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn ellei tähän ole muita syitä, kuten esimerkiksi asianomistajan esittämä sellainen rangaistusvaatimus, jota syyttäjä ei aja. Tuomioistuin voi kuitenkin ilmoittaa pääkäsittelyn ajankohdan tavallisella kirjeellä esimerkiksi käsittelypäiväilmoituksen muodossa sellaisillekin asianomistajille, joita ei istuntoon tarvitse kutsua. (Jokela 2008, 271-275).

Mikäli asianomistaja on esitutkinnassa ilmoittanut halukkuutensa ajaa itse korvausvaatimuksiinsa tai syyttäjä ei esimerkiksi vaatimusten ilmeisen perusteettomuuden vuoksi ota vaatimuksia ajettavakseen, tiedustele käräjäoikeus asianomistajalta kirjallisesti mahdollisia korvausvaatimuksia (Liite 1). Kirjallisen vaatimuksen toimittamispyyntö annetaan asianomistajalle tiedoksi todisteellisesti esimerkiksi haastemiehen kautta, jotta ROL 3:10.1:ssä mainittu käräjäoikeuden asettama uhka vaatimuksen tutkimatta jättämisestä olisi voimassa. Kirjallisen vaatimuksen toimittamispyynnössä asianomistajalle on asetettu määräaika, johon mennessä korvausvaatimus tulisi käräjäoikeudelle toimittaa. Rikosasioissa annetaan usein haaste vasta tämän määräajan umpeuduttua. Tämä siksi, että käräjäoikeus sekä vastaaja voisivat etukäteen valmistautua asianomistajan esittämiin vaatimuksiin. Haaste voidaan antaa aikaisemminkin, esimerkiksi silloin, kun asian käsittelypäivä on jo tiedossa ja vastaaja halutaan haastaa mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. (Jokela 2008, 271-275).

Ajaessaan itse korvausvaatimuksiaan asianomistaja kutsutaan henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn. Hänelle toimitetaan todisteellisesti kutsu saapua pääkäsittelyyn määrättyä ajankohtana. Hänen mahdollisesti aiemmin toimittamansa korvausvaatimukset vastaajaa kohtaan annetaan vastaajalle tiedoksi haasteen yhteydessä ROL 5:8.2:n mukaisesti. (Jokela 2008, 271-275).

6.3.2 Korvausvaatimusten käsittely pääkäsittelyssä ja sen jälkeen

Ajaessaan asianomistajan korvausvaatimuksia syyttäjä esittää ne pääkäsittelyssä ja vastaaja voi joko myöntää tai kiistää häneen kohdistetut korvausvaatimukset kokonaisuudessaan tai osittain. Syyttäjän ajamat vaatimukset ovat usein näytettävissä toteen helpommin kuin asianomistajan itsensä ajamat korvausvaatimukset. Tämä johtuu siitä, että syyttäjä ei ota ajaakseen ilmeisen perusteettomia vaatimuksia, jolloin vaatimuksen tueksi esitetty selkeä näyttö pitää olla selvitettyä jo esitutkinnassa. Käytännössä syyttäjän ajama korvausvaatimus voi usein esimerkiksi omaisuusrikoksissa olla yrityksen korvausvaatimus yrityksestä anastetun omaisuuden korvaamiseksi.

Pääkäsittelyssä läsnä oleva asianomistaja voi esittää pääkäsittelyn aikana korvausvaatimuksia, joita hän ei ole etukäteen oikeudelle toimittanut, mutta niiden käsittely kyseisessä istunnossa riippuu vastaajan suhtautumisesta vaatimuksiin. Mikäli vastaaja kiistää korvausvaatimukset eikä asianomistaja ole hankkinut mahdollisia todisteita vaatimuksensa tueksi, voidaan jutun käsittelyä joutua lykkäämään. Lisäksi edellytyksenä uusien yksityisoikeudellisten vaatimusten esittämiselle on ROL 3:11:ssä mainittu tuomioistuimen suostumus. Käytännössä tuomioistuin tähän pääsääntöisesti suostuu, koska laki edellyttää vain, että vaatimukset perustuvat rikokseen eli syytetylle ennalta tunnettuihin seikkoihin. (Jokela 2008, 275).

Sihteri merkitsee pääkäsittelyn aikana esitetyt asianomistajan korvausvaatimukset istunnon pöytäkirjaan riippumatta siitä, kuka vaatimuksia on istunnossa ajanut. Myös vastaajan vastaus esitettyihin korvausvaatimuksiin perusteineen merkitään asiakirjoihin. Asiakirjoihin merkitään myös korvausvaatimuksen tueksi esitetty näyttö, joka voi ilmentyä kirjallisina todisteina tai henkilötodisteluna. Vastaajan myöntämisen tai kiistämisen sekä esitetyn näytön perusteella oikeuden puheenjohtaja yksin tai yhdessä istunnossa olevien muiden tuomareiden tai lautamiesten kanssa tekee lopullisen päätöksen tuomittavista korvauksista. Istunnossa läsnä oleva sihteeri ei kuulu oikeuden kokoonpanoon, joten hänellä ei ole päätösvaltaa käsiteltävässä asiassa.

Käräjäoikeuden ratkaisuun tyytymätön voi valittaa tuomiosta toimivaltaiseen hovioikeuteen 30 päivän kuluessa tuomion antamisesta ilmoitettuaan ensin tyytymättömyyttä seitsemän päivän kuluessa. Tyytymättömyyden ilmoituksen ja valituksen voi tehdä myös tuomituista korvauksista. Hovioikeudessa voidaan vedota uusiin seikkoihin ja todisteisiin myös korvausvaa-

timuksissa, mutta OK 14:2:n säännösten mukaan asianomistaja ei saa enää hovioikeudessa tehdä laissa tarkoitettuja korko- tai muita sivuvaatimuksia taikka uusia asiaan liittyviä vaatimuksia. Kuitenkin hovioikeudessa on vielä mahdollista tehdä sellaisia vaatimuksia, jotka perustuvat niin sanottuun välisattumaan tai vasta silloin asianomistajan tietoon tulleeseen seikkaan. (Jokela 2008, 325-326).

Mikäli kukaan ei ilmoita tyytymättömyyttensä tuomioon, tulee tuomio lainvoimaiseksi tyytymättömyyden ilmoitusajan umpeuduttua. Asian käsitellyt tuomioistuin lähettää lainvoimaisesta tuomiosta jäljennöksen sellaiselle asianomistajalle, jolle vastaaja on tuomittu maksamaan korvauksia. Asianomistaja tarvitsee jäljennöstä etenkin siinä tapauksessa, että vastaaja ei vapaaehtoisesti maksa tuomittua korvausta. Tällöin asianomistajan tulee hakea saatavaansa ulosottoteitse. Tästä menettelystä asianomistaja saa tarkemmat ohjeet ulosottoviranomaiselta. Tuomion julistanut tai antanut tuomioistuin ei puutu asianomistajalle tuomittujen korvausten käsittelyyn tai maksamiseen enää tuomion jäljennöksen lähettämisen jälkeen, joten asianomistajan tulee siten huolehtia lopullisesta korvausten perimisestä itse ulosottoviranomaisen välityksellä.

On olemassa myös tapauksia, jolloin asianomistajalla on mahdollisuus hakea rikoksen johdosta tuomittuja korvauksia valtion varoista maksettavaksi. Tällöin asianomistajan voi ottaa yhteyttä Valtiokonttoriin. Valtiokonttorista maksettava korvaus on toissijainen, joten saadakseen tuomittuja korvauksia maksettavaksi Valtiokonttorista, täytyy asianomistajan hakea korvausta ensin muualta, esimerkiksi Kelalta, vakuutusyhtiöltä tai työttömyys- ja sairauskassasta. Lisäksi asianomistajan täytyy vaatia korvausta rikoksen tekijältä tuomioistuimessa. Korvauksen hakemiselle Valtiokonttorista on myös muita vaatimuksia, jotka liittyvät esimerkiksi vahingon aiheuttaneeseen rikokseen sekä siihen, minkä tyyppisiä vahinkoja asianomistajalle on rikoksesta aiheutunut. (Valtiokonttori 2009: Tapaturmat ja vahingonkorvaukset).

7 Asianomistajan korvausvaatimusten käsittelyssä ilmenevät ongelmat

Rikoksesta aiheutuneen vahingon vuoksi korvausvaatimuksen tehneelle asianomistajalle tilanne on usein ainutlaatuinen. Etenkin kun asianomistajana on yksityinen henkilö, on korvausvaatimuksen laadinta usein ensimmäinen henkilökohtainen kontakti koko käräjäoikeuden toimintaan. Tällöin asianomistajan lähtökohdat korvausvaatimuksen käsittelyssä ovat tiedollisesti heikolla tasolla ja käytäntöä paremmin tuntevan tahon opastus on tarpeen. Tällöin asianomistajan ensimmäinen yhteydenotto suuntautuu usein esimerkiksi oikeusaputoimiston tai käräjäoikeuden suuntaan. Tämän vuoksi asianomistajan olisi hyvä saada opastusta käräjäoikeudelta mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Kirjallisesti tämä voidaan toteuttaa esimerkiksi opinnäytetyön tuotoksena olevan ohjeen muodossa, joka lähetetään asianomistajalle kirjallisen vaatimuksen toimittamispyynnön ohessa.

Selvitin opinnäytetyötäni varten, minkälaisia ongelmia asianomistajien korvausvaatimusten käsittelyssä ilmenee. Tein 14.12.2009 ongelmista sähköpostitse kyselyn Hyvinkään kärjäoikeuden seitsemälle kärjäsihteerille, joilta sain selkeitä ja monipuolisia vastauksia ongelmakohtista. Kysyin millaisia ongelmia he ovat työssään havainneet asioidessaan asianomistajien kanssa ja käsitellessään korvausvaatimuksia. Pyysin kuvailemaan asianomistajien ja kärjäoikeuden välisiä ongelmakohtia vapaamuotoisesti ja lähettämään vastaukset sähköpostitse, koska koin sähköpostin tähän tilanteeseen parhaiten soveltuvaksi viestintävälineeksi. En rajannut kyselyssä käyttämäni kysymystä tämän tarkemmin, koska halusin mahdollisimman vapaamuotoisesti ja omin sanoin kuvailtuja vastauksia kunkin itsensä kokemista ongelmakohtista. Kärjäsihteeriltä saamani vastaukset tukevat niitä käsityksiä, joita itselleni on kertynyt toimiessani Tuusulan kärjäoikeuden kärjäsihteerinä. Tästä voidaan päätellä, että asianomistajien korvausvaatimukseen liittyvät ongelmakohdat ovat enimmäkseen samantyyppisiä kärjäoikeudesta riippumatta.

Ongelmakohdat näyttävät tietyiltä osin erilaisilta riippuen näkökulmasta, josta ongelmaa tarkastellaan. Työtäni varten etsin ongelmakohtia asianomistajien sekä kärjäsihteerien näkökulmasta. Näiden kahden ryhmän välillä on eroavaisuuksia esimerkiksi käsiteltävään rikosasiaan liittyvän intressin vuoksi. Asianomistajat ovat korvausvaatimuksillaan hakemassa henkilökohtaista hyvitystä oikeudettoman teon aiheuttamasta vahingosta, kun taas kärjäsihteerit käsittelevät vaatimuksia työkseen. Osittain tämän vuoksi myös heidän tietonsa määrä ja laatu korvausvaatimusten käsittelystä ovat eri tasoilla. Kuitenkin ongelmakohdat liittyvät usein samoihin käsittelyn vaiheisiin ja toisen osapuolen kokema ongelma siirtyy helposti ongelmakohdaksi myös toiselle osapuolelle.

7.1 Esiin tulleita ongelmakohtia

Hyvinkään kärjäoikeuden kärjäsihteerille tehdystä kyselystä ilmeni, että merkittävimmät ongelmakohdat asianomistajien näkökulmasta ovat seurausta heidän pääsääntöisesti tiedollisesti heikosta lähtötasostaan kärjäoikeuden toiminnan suhteen. Asianomistajien kokemat ongelmat ovat syy-seuraussuhteessa kärjäsihteerien kokemiin ongelmiin ja tällöin esiin tulleet ongelmakohdat muodostuivat varsin yhteneväisiksi näkökulmasta riippumatta.

Kärjäsihteerien vastausten ja osittain myös omien kokemusteni perusteella epäselvyyttä asianomistajien keskuudessa korvausvaatimusten käsittelyssä ilmenee seuraavien aiheiden ympärillä.

- lainvoimaisessa tuomiossa asianomistajalle tuomittujen korvausten perintä vastaajalta
- riittävän selkeän kirjallisen korvausvaatimuksen laadinta, kuten vaadittavien korvausten summien määräytyminen, korvausten perusteet sekä korvausvaatimusten riittävä yksilöinti
- asianomistajan mahdollisuus saada oikeusapua
- korvausvaatimuksen ilmoittaminen kärjäoikeudelle siitä huolimatta, että vaatimukset on esitetty jo esitutkinnan yhteydessä

Kyselyyn tulleissa vastauksissa useimmin mainittu ongelmakohta oli korvausvaatimusten perintä vastaajalta, kun tuomio on tullut lainvoimaiseksi eli tuomion tyytymättömyyden ilmoittamisen tai valituksen määräaika on umpeutunut. Myös omien kokemusten perusteella tuomittujen korvausten perintä aiheuttaa asianomistajien keskuudessa huomattavan paljon epäselvyyttä. Asianomistajat usein virheellisesti luulevat kärjäoikeuden hoitavan tuomittujen korvausten toimittamisen asianomistajille, vaikka näin ei ole. Mikäli vastaaja ja asianomistaja eivät pääse keskenään sovintoon korvausten maksamisesta, täytyy asianomistajan korvauksen saamiseksi ottaa yhteyttä ulosottoviranomaiseen.

Seuraavaksi eniten vastauksissa viitattiin asianomistajien puutteellisiin tietoihin korvausvaatimuksia laadittaessa. Tiedollisia puutteita on ilmennyt sekä itse korvausten laadinnassa että myös tiedoissa asianomistajan omista oikeuksista, kuten mahdollisuudesta oikeusapuun ja sitä kautta oikeudelliseen neuvontaan. Asianomistajat tiedustelevat tulevien korvausvaatimustensa yksityiskohdista, kuten vaadittavan korvauksen määrästä usein kärjäoikeudelta, vaikka kärjäoikeus ei voi antaa asiassa oikeudellista neuvontaa. Tällaisissa tilanteissa asianomistajaa voidaan esimerkiksi opastaa harkintansa mukaan ottamaan yhteyttä julkiseen oikeusaputoimistoon tai juridista neuvontaa tarjoaviin yksityisiin asianajo- tai lakiasiantoimistoihin oikeudellisen avun ja neuvonnan saamiseksi.

Asianomistajien itse laatimissa korvausvaatimuksista ilmenee usein epätietoisuus perusteista, joilla korvauksia kunkin rikostyyppin yhteydessä voidaan tuomita korvattavaksi. Esimerkiksi henkisestä kärsimyksestä vaaditaan usein korvauksia sellaisen rikosasian yhteydessä, jossa pääsääntöisesti ei henkisen kärsimyksen perusteella korvauksia tuomita. Epätietoisuutta ilmenee usein myös korvausvaatimusten korkoihin liittyvissä asioissa, kuten viivästyskoron vaatimisessa vaaditulle määrälle.

Asianomistaja voi toisinaan olla hieman yllättynyt tai hämillään saadessaan kärjäoikeudelta postin tai haastemiehen välityksellä kirjallisen vaatimuksen toimittamispyynnön siitä huolimatta, että hän on jo poliisin suorittamassa esitutkinnassa ilmoittanut vaatimuksensa asiasta. Usein tämä on seurausta siitä, että korvausvaatimuksissa on katsottu olevan liian epäselvästi

esitettyjä määriä tai perusteita, jolloin niiden tiedusteleminen käräjäoikeuden toimesta on asian selvittämiseksi välttämätöntä.

7.2 Puuttuminen ongelmakohtiin

Opinnäytetyön tuotoksena olevassa ohjeistuksessa on pyritty puuttumaan ongelmakohtiin ohjeistamalla asianomistajia edellä mainituissa ongelmakohtien suhteen. Ohjeistuksen liittäminen kirjallisen vaatimuksen toimittamispyyntöön takaa sen, että ohjeistus on asianomistajan saatavilla sillä hetkellä, kun korvausvaatimuksen laadinta on asianomistajalle ajankohtainen.

Ohjeistuksen tarkoituksena on olla selkeä ja ymmärrettävä. Tämän saavuttamiseksi edellä mainitut ongelmakohdat on selvitetty ohjeessa riittävän yksinkertaisesti, jotta asianomistajat jaksavat keskittyä ohjeeseen asian vaatimalla intensiteetillä. Korvausvaatimuksen sisällön laadintaan liittyvissä ongelmakohdissa, kuten vaatimusten määrissä sekä niihin liittyvissä korvausvaatimuksissa ohjeeseen ei ole tarkoitus antaa asianomistajalle vastausta ongelmaan, koska kyseisen kaltainen opastaminen ei kuulu tuomioistuimen toimivaltaan. Sen sijaan asianomistajan opastaminen käräjäoikeuden toiminnasta korvausvaatimusasioissa sekä tuomittujen korvausten perinnästä ovat ohjeessa edustettuina.

Eri ongelmakohtien painotus ohjeessa on toteutettu tarpeen ja mahdollisuuksien mukaan. Ohjeeseen tarkoituksena on myös kannustaa asianomistajaa hankkimaan itse lisää tietoa oikeuksistaan ja olemaan aktiivinen korvausvaatimuksen laadinnassa ja koko oikeusprosessissa, koska näin mahdolliset ongelmakohdat ovat helpommin selvitettävissä.

8 Oma kehittyminen ja tavoitteiden saavuttaminen

Opinnäytetyöprosessi on ollut ammatillisesti antoisa projekti. Työtä tehdessäni olen perehtynyt asianomistajan korvausvaatimukseen liittyvään materiaaliin ja saanut näin entistä laajemman kuvan kyseisestä aiheesta. Työtehtävissäni olen jo aiemmin tutustunut asianomistajan korvausvaatimusten käsittelyyn käräjäoikeudessa, mutta opinnäytetyötä tehdessäni olen tutustunut myös aiheeseen liittyvään teoriaan sekä Hyvinkään käräjäoikeudessa vallitseviin käytäntöihin. Työkokemukseni ansiosta aiheeseen liittyvä teoria on ollut helpommin omaksuttavissa, kuin jos olisin joutunut tekemään työn ilman minkäänlaista käytännön kokemusta alasta.

Opinnäytetyön tekeminen on antanut uusia näkökulmia myös kirjoittamisen sekä teorian ja käytännön yhdistämisen kannalta. Opinnäytetyön aiheen laajuus sekä pitkä aikaväli suunnittelun ja lopullisen työn valmistumisen välillä ovat pakottaneet seulomaan suuresta tietomäärästä olennaisimman ja pohtimaan työn sisältöä. Taitoni käsitellä tekstiä on kehittynyt opinnäytetyötä kirjoittaessani ja omia tekstejäni lopulliseen muotoon muokatessani.

Haasteellisimmaksi asiaksi koin opinnäytetyöprosessin aikana erityyppisten lähteiden hyödyntämisen. Eri lähteiden hyödyntäminen on toteutunut opinnäytetyön yhteydessä laajemmassa mittakaavassa kuin aikaisemmissa opiskelun aikana toteutetuissa töissä. Lisäksi oikeuslähteiden hyödyntäminen tekstissä asettaa omat vaatimuksensa asioiden paikkansapitävyydelle.

Olellaisin asettamistani tavoitteista eli tavoite asianomistajien ja käräjäoikeuden välisen asioinnin helpottamisesta ja tätä kautta koko oikeusprosessin nopeuttamisesta toteutuu mielestäni työn tuotoksena olevassa ohjeessa siten, kuin se kyseisellä tavalla vain on mahdollista. Uskon asianomistajille suunnatusta ohjeesta olevan todellista hyötyä asianomistajien ja käräjäoikeuden välisessä asioinnissa, kun kyse on asianomistajien korvausvaatimuksista ja niihin liittyvistä seikoista.

9 Yhteenveto

Rikoksen asianomistaja eli vahinkoa kärsinyt osapuoli on oikeudettoman teon seurauksena kärsinyt vahinkoa ja joutunut teon vuoksi epäedullisempaan asemaan, kuin missä hän olisi ollut ilman kyseistä tapahtumaa. Asianomistajalle maksettavaksi tuomittujen korvausten tarkoitus on saattaa asianomistaja tilanteeseen, jossa hän olisi ilman tapahtumaa ollut, kuitenkin siten, ettei hänen asemansa nouse korvausten myötä korkeammalle, kuin mitä se oli ennen tapahtumaa ollut.

Asianomistajalle aiheutuneita vahinkoja voi olla tapahtuneesta ja kärsitystä vahingosta riippuen monenlaisia. Vahinko voi olla henkilö-, esine- tai varallisuusvahinkoa, suoranaista tai epäsuoraa, välitöntä tai välillistä, aineetonta tai aineellista vahinkoa. Vahinkojen luokittelu ei ole yksiselitteistä ja vahinkoja tarkastellessa oikeudellisen harkinnan tapauskohtaisuus korostuu.

Käräjäoikeuksissa työskentelevät käräjäsihteerit ovat työtehtävissään usein tekemisissä asianomistajien ja heidän korvausvaatimustensa kanssa. Vahinkojen määrittämisen lisäksi epä tietoisuutta asianomistajien keskuudessa aiheuttaa usein heidän kokemattomuutensa oikeudenkäynnissä ja koko rikosprosessissa. Tämä ilmenee käräjäoikeudelle epäselvästi ilmoitettuna

korvausvaatimuksina sekä korvausvaatimukseen liittyvinä kyselyinä, jotka työllistävät käräjäoikeuden henkilökuntaa sekä aiheuttavat ylimääräistä kitkaa oikeudenkäynnin sujuvuudelle.

Asianomistajien korvausvaatimukseen liittyvät ongelmat osoittavat sen, että epätietoisuutta ja sitä kautta ongelmakohtia esiintyy koko sen ajan, kun asianomistaja ja käräjäoikeus ovat keskenään tekemisissä asianomistajan korvausvaatimukseen liittyen. Epätietoisuuden aiheuttamat ongelmat alkavat kirjallisen vaatimuksen toimittamispyynnön saapuessa asianomistajalle ja jatkuvat vielä sen jälkeen, kun tuomiosta on tullut lainvoimainen.

Opinnäytetyön tuotoksena syntyneen kirjallisen vaatimuksen toimittamispyynnön oheen liitettäväksi tarkoitetun ohjeistuksen tarkoituksena on vähentää asianomistajien epätietoisuutta ongelmakohdissa sekä kannustaa asianomistajia oma-aloitteisuuteen. Käräjäoikeus ei voi antaa korvausvaatimukseen liittyvissä asioissa varsinaista oikeudellista neuvontaa, mutta voi opastaa asianomistajia käräjäoikeuden omista käytännöistä sekä ohjata heitä asioimaan oikeiden tahojen kanssa.

Lähteet

Kirjallisuus

Jokela, A. 2003. Oikeudenkäynti 2. 2.painos. Gummerus Kirjapaino Oy: Saarijärvi.

Routamo, E. Ståhlberg, P. Karhu, J. 2006. Suomen vahingonkorvausoikeus. Gummerus Kirjapaino Oy: Helsinki.

Jokela, A. 2008. Rikosprosessi. 4.painos. Gummerus Kirjapaino Oy: Jyväskylä.

Helminen, K. Lehtola, K. Virolainen, P. 2002. Esitutkinta ja pakkokeinot. Gummerus Kirjapaino Oy: Jyväskylä

muut julkaisut

Oikeusministeriö. Toiminta ja hallinto 2009:9. Käräjäoikeuksien työtilastoja vuodelta 2008.

Henkilövahinkoasiain neuvottelukunta. 2008. Henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan suosituksia vahingonkorvauslain 5 luvun säännösten nojalla kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta, pysyvästä haitasta sekä kärsimyksestä suoritettavien korvausten määrästä.

elektroniset lähteet

Väestörekisterikeskus: Virallinen asukasluku vuodenvaihteessa 2008-2009 [WWW-dokumentti.] <[http://www.vaestorekisterikeskus.fi/vrk/files.nsf/files/31E00479D0DCDBE5C225757C00444ECB/\\$file/Asukasluku_2008_2009.htm](http://www.vaestorekisterikeskus.fi/vrk/files.nsf/files/31E00479D0DCDBE5C225757C00444ECB/$file/Asukasluku_2008_2009.htm)>. (viitattu 28.2.2010)

Aamuposti: Hyvinkäälle korvauksia Kauppalankadun remontista [WWW-dokumentti.] <<http://www.aamuposti.fi/Uutiset/Arkisto/2009/07/04/Hyvinkaalle-korvausvaatimuksia-Kauppalankadun-remontista2>>. (viitattu 3.11.2009)

Jouni Heikniemi: Vahingonkorvauksen sisältö [WWW-dokumentti.] <<http://www.heikniemi.net/kirj/jur/siv/vahksis.html>>. (viitattu 8.11.2009)

Valtiokonttori: Tapaturmat ja vahingonkorvaukset [WWW-dokumentti.] <<http://www.valtiokonttori.fi/Public/default.aspx?nodeid=16207>>. (viitattu 6.3.2010)

Suomen pankki: Korkolain mukainen viitekorko ja viivästyskorko ajalle 1.1.-30.6.2010 [WWW-dokumentti.] <www.bof.fi/fi/suomen_pankki/ajankohtaista/tiedotteet/2009/uutinen_091229.htm>. (viitattu 16.4.2010)

julkaisemattomat lähteet

Hyvinkään käräjäoikeuden käräjäsihteerit 2009. Suvi Sainio, Päivi Virta, Lea Romppanen, Eila Lintula ja Marita Hirvonen. Sähköpostikysely 14.12.2009.

Liitteet

Liite 1 Kirjallisen vaatimuksen toimittamispyyntö.....	31
Liite 2 Opinnäytetyön tuotos: Ohjeita asianomistajalle korvausvaatimusten käsittelystä käräjäoikeudessa.....	33

HYVINKÄÄN KÄRÄJÄOIKEUS
URAKANKATU 1
05800 HYVINKÄÄ

**KIRJALLISEN VAATIMUKSEN
TOIMITTAMISPYYNTÖ**

PVM Asiano:
R 10/XXXX

(Vastaanottaja)

Vireille PVM

Asia XXXX

Syyttäjä kihlakunnansyyttäjä XXXX

Vastaaja XXXX

Asianomistaja XXXX

Te olette esitutkinnassa ilmoittanut haluavanne itse esittää seuraavista rikoksista johtuvat yksityisoikeudelliset vaatimuksenne:

1. XXX

VAATIMUKSEN TOIMITTAMINEN KÄRÄJÄOIKEUDELLE

Teidän tulee toimittaa vaatimuksenne käräjäoikeuden kansliaan xx.xx.2010 mennessä. Voitte toimittaa sen myös postitse, telekopiona, muuna sähköisenä viestinä tai lähetin välityksellä.

SEURAUUS VAATIMUKSEN TOIMITTAMATTA JÄTTÄMISESTÄ

Jos Te ette ole määräajassa toimittanut kirjallista vaatimustanne käräjäoikeudelle, Teidän yksityisoikeudellinen vaatimuksenne voidaan jättää tutkimatta rikosasian yhteydessä.

VAATIMUSKIRJELMÄN SISÄLTÖ

Vaatimuskirjelmässä Teidän tulee ilmoittaa:

- yksilöity vaatimuksenne;
- ne seikat, joihin vaatimuksenne perustuu;
- ne todisteet, jotka aiotte esittää sekä mitä Te kullakin todisteella aiotte näyttää toteen sekä
- mahdollisen oikeudenkäyntikuluja koskevan vaatimuksenne

Teidän tulee myös liittää vaatimuskirjelmäänne ne kirjalliset todisteet, joihin kirjelmässä vetoatte. Asiakirja on liitettävä vaatimuskirjelmään joko alkuperäisenä tai jäljennöksenä. Kirjelmässä on myös ilmoitettava todistajan ja muun kuultavan yksilöintitiedot. Vaatimuskirjelmässä on myös ilmoitettava se postiosoite, johon kutsut, kehotukset ja ilmoitukset voidaan lähettää. Nämä asiakirjat voidaan antaa Teille tiedoksi lähettämällä ne postitse vaatimuskirjelmässä ilmoitettuun osoitteeseen.

Vaatimuskirjelmässä on mainittava käräjäoikeuden asianumero R 10/XXXX.

Käräjätuomari XXXX

LIITTEET

Haastehakemus

Ohjeita asianomistajalle korvausvaatimusten käsittelystä käräjäoikeudessa

Olette saaneet käräjäoikeudelta pyynnön toimittaa mahdolliset korvausvaatimuksenne asiassa. Pyyntö sisältää ohjeet vaatimuksen toimittamisesta, vaatimuksen toimittamatta jättämisestä aiheutuvista seurauksista sekä vaatimuskirjelmän sisällöstä. Ohjeita tulisi noudattaa, jotta korvausvaatimuksenne käsittely etenisi käräjäoikeudessa mahdollisimman sujuvasti.

Teidän kannattaa lisäksi huomioida seuraavat seikat:

- saatuanne käräjäoikeudelta kirjallisen vaatimuksen toimittamispyynnön Teidän tulee toimittaa mahdolliset vaatimuksenne siitä huolimatta, että olisitte esittäneet ne jo asian esitutkintavaiheessa
- vaatimuskirjelmässä esittämänne vaatimukset tulee yksilöidä mahdollisimman tarkasti. Huomiota kannattaa kiinnittää erityisesti korvaussummien määräytymiseen, korvausten perusteisiin, korvausten riittävään yksilöintiin sekä mahdollisiin korkovaatimuksiin, katso lisätietoja: www.om.fi/1210773169277 ja www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1982/19820633
- jos tarvitsette oikeudellista neuvontaa korvausvaatimuksesta tai siihen liittyvästä oikeudenkäynnistä, Teillä on mahdollisuus harkintanne mukaan ottaa yhteyttä joko julkiseen oikeusaputoimistoon tai juridista neuvontaa tarjoaviin yksityisiin asianajo- tai lakiasiantoihin.

Oikeudenkäynnin jälkeen huomioitavaa:

- mikäli Teille tuomitaan asiassa korvauksia, käräjäoikeus lähettää Teille tuomiosta jäljennöksen ja Teidän tulee tämän jälkeen itse huolehtia korvauksen perimisestä
- mikäli korvaukseen tuomittu vastaaja eli velallinen ei maksa vapaaehtoisesti, Te voitte hakea saatavaanne ulosottoteitse
- tietyissä tapauksissa, lähinnä väkivaltarikoksissa, tuomittuja korvauksia voidaan hakea valtion varoista maksettavaksi Valtiokonttorista, katso www.valtiokonttori.fi.